GuyAI
מבית GOOL בגרויות

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ תשפ"ד, 2024
מספר השאלון: 1261
קובץ: תשובות סופיות

תנ"ך

שאלון 1261

הוראות לנבחן

שימו לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות. יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

הוראות

א. משך הבחינה: שלוש שעות.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.

פרק ראשון (חובה) – (2×28) – 56 נקודות

פרק שני או פרק שלישי – (1×30) – 30 נקודות

פרק רביעי (חובה) – (1×14) – 14 נקודות

סך הכול – 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: תנ"ך שלם בלי פירושים, בלי תוספות ובלי תרגום. מותר להשתמש בתנ"ך שיש בו מפות.

ד. הוראות מיוחדות: (1) אל תעתיקו את השאלה; כתבו את מספרה בלבד. (2) התרכזו בנושא. שימו לב לכתב, לכתיב ולפיסוק.

הערה: בקטעים מן התנ"ך השם המפורש בא בצורת ה'.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה. כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

כללי המענה במועד זה (קיץ תשפ"ד): ההנחיות המיוחדות מודפסות בשאלון עצמו (בשער ובתיבות שבראש הפרק השני והפרק השלישי), והן המבנה המחייב: פרק ראשון (חובה) – שתיים מן השאלות 1–4, בכל שאלה כל הסעיפים (א' 8, ב' 10, ג' 10) = 56; פרק שני או פרק שלישי – שאלה אחת בלבד מן השאלות 5–11, או מן הפרק השני (שמות) או מן הפרק השלישי (נושאי הבחירה), בשאלה כל הסעיפים (10 לכל סעיף) = 30; פרק רביעי (חובה) – סעיף א' חובה (8) ועוד סעיף אחד מתוך ב'–ד' (6) = 14. מסמך התובנות של הפיקוח על הוראת התנ"ך לקיץ תשפ"ד (17.09.24) מאשר שהבחינה נערכה בצל המלחמה, בצמצום פרקי הלימוד ובבחירה בין "שמות" ובין "נושא בחירה".

הערה לפתרונות: בפסוקים המצוטטים השם המפורש נכתב בצורת ה', כמו בשאלון. מספור הפסוקים בשמות כ' בשאלון זהה למספור בנוסח המצוטט (פסוק ב' – "אָנֹכִי", פסוק ח' – "זָכוֹר", פסוק י"ד – "לֹא תַחְמֹד").

בהצלחה!

תשובות סופיות

פרק ראשון – בראשית (חובה)

שאלה 1

א(1). הדילמה: נאמנות לאלוהים, שציווה להעלות את יצחק לעולה, מול אהבתו ואחריותו של האב לבנו. "הנני" נאמר פעם לאלוהים (פסוק א) ופעם ליצחק (פסוק ז) – אברהם עומד במלוא נכונותו לפני שני הקוראים, והחזרה מעמידה את שתי המחויבויות זו מול זו.

א(2). ב"הנני" של פסוק יא אברהם עונה שוב לאלוהים, ברגע שהמאכלת בידו – הוא הכריע לטובת הציות לאל, ונשאר קשוב לקולו עד הרגע האחרון. מסר המלאך: אל תפגע בנער; הניסיון הושלם – "כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה".

ב(1). בפרק כא אלוהים מבטיח שהזרע וההמשכיות של אברהם יבואו דרך יצחק ("כי ביצחק יקרא לך זרע"); בפרק כב הוא מצווה להעלות את יצחק לעולה. אם יצחק ימות – ההבטחה לא תוכל להתקיים.

ב(2). כן. לפי המדרש אברהם לא טען כנגד הסתירה, אלא "כבש את רחמיו" ולא הרהר אחר מידות האל. פסוק ג מתאר זריזות ושתיקה: "וישכם... ויחבש... ויקח... ויבקע... ויקם וילך" – רצף פעלים בלי מילה אחת של מחאה או היסוס, ואברהם עושה בעצמו את עבודת ההכנה.

ג. מן הנערים: משאיר אותם מאחור ("שבו לכם פה") ומספר רק על השתחוויה, ואף מבטיח "ונשובה אליכם" בלשון רבים. מן הבן: נושא בעצמו את האש והמאכלת ומטיל על יצחק רק את העצים; ועל שאלת "ואיה השה" עונה תשובה עמומה – "אלהים יראה לו השה לעלה בני".

שאלה 2

א(1). כדי לשאת אישה ממשפחת אמו (מבנות לבן) ולא מבנות כנען – וכך להמשיך את שושלת אברהם ולזכות ב"ברכת אברהם".

א(2). עשו לקח לו אישה נוספת – מחלת בת ישמעאל, בת למשפחת אברהם – כי ראה שבנות כנען רעות בעיני אביו, ורצה למצוא חן בעיני יצחק (ואולי לזכות בברכה).

ב(1). ההבטחה: האל יהיה עמו, ישמור עליו בכל דרכו, ישיבו אל הארץ ולא יעזבנו. היא מרגיעה את חששותיו של בורח בודד: מפני סכנות הדרך, מפני שלא ישוב הביתה, ומפני שיינטש לבדו (ראו נדרו בפסוקים כ–כא).

ב(2). לפי ספורנו המלאכים הם "שרי האומות" – מלכויות העמים, שעולות לגדולה ואחר כך יורדות; העם יחיה תחת שלטון זר, אך כל מלכות כזאת סופה ליפול. האל ה"נצב" בראש הסולם – יציב ונצחי – לא ינטוש את עמו לעולם.

ג(1). אברם מגיב בציות מיידי ושקט, בלי תנאים ("וילך אברם כאשר דבר אליו ה'"). יעקב מגיב בנדר מותנה ("אם יהיה אלהים עמדי... והיה ה' לי לאלהים") – הוא מפרט מה הוא צריך ומה ייתן בתמורה.

ג(2). עמדה מנומקת. למשל: יעקב זהיר ומעשי, אדם שאמונתו עדיין בתהליך ושצריך ביטחון מוחשי; לצד זאת יש בו כנות והכרת תודה (מעשר, בית אלהים). אפשר גם: ביקורת – חסר אמון שלם ומתמקח עם האל.

שאלה 3

א(1). יעקב אהב את יוסף "מכל בניו" ועשה לו כתונת פסים – סימן גלוי של מעמד מיוחד; האחים ראו זאת ("כי אתו אהב אביהם מכל אחיו") ושנאו אותו.

א(2). למשל: "וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבל שאלה" – יעקב מסרב לכל ניחום ומצהיר שיתאבל עד יום מותו. (או: קריעת השמלות והשק, "ויתאבל על בנו ימים רבים".)

ב(1). יוסף מחפש את אחיו – "את אחי אנכי מבקש" – מתוך תחושת קרבה ואחווה; לפי רש"י, "נסעו מזה" פירושו שהאחים הרחיקו את עצמם מן האחווה. הוא מחפש אחים, והם כבר אינם רואים בו אח.

ב(2). למשל: "הנה בעל החלמות הלזה בא" – האחים אינם קוראים לו "אחינו" אלא מכנים אותו בלעג ובניכור; או "ויתנכלו אתו להמיתו" – המזימה לרצוח מראה שהאחווה נעלמה.

ג. הצעת ראובן (להשליך לבור בלי לשפוך דם) משאירה את יוסף קרוב ועלולה להביא למותו בבור – אחריות לדמו נשארת, והחלומות לא נקטעים בוודאות. הצעת יהודה (מכירה לישמעאלים) עונה על כל רצונות האחים: נפטרים מיוסף לצמיתות, אינם שופכים דם אחיהם ("כי אחינו בשרנו הוא"), ואף מרוויחים ("מה בצע").

שאלה 4

א. (1) "הן כסף אשר מצאנו... השיבנו אליך... ואיך נגנב" – קל וחומר: מי שהחזיר כסף שמצא לא יגנוב. (2) "אשר ימצא אתו מעבדיך ומת וגם אנחנו נהיה לאדני לעבדים" – הם מציעים עונש חמור לעצמם, דבר שעושה רק מי שבטוח בחפותו.

ב. המבחן: האם האחים ינטשו את בנימין, בן רחל המועדף, כפי שנטשו את יוסף. (1) "ויקרעו שמלתם ויעמס איש על חמרו וישבו העירה" – כולם חוזרים עם בנימין ומתאבלים, ואינם ממשיכים לבד. (2) "הננו עבדים לאדני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו" – מוכנים להיות עבדים כולם יחד, ומודים "האלהים מצא את עון עבדיך"; גם כשיוסף מציע להם ללכת לשלום (פסי' יז) – הם אינם עוזבים.

ג. חמלה: תיאור האב הזקן ש"נפשו קשורה בנפשו" ושימות מיגון – יוסף שומע על סבל אביו, אינו יכול להתאפק ושואל "העוד אבי חי". קבלת אחריות: יהודה, שהציע למכור את יוסף לעבד, מציע עכשיו להיות עבד במקום בנימין ("ישב נא עבדך תחת הנער") – יוסף רואה שהאחים השתנו ולכן מתוודע. (אפשר גם: חנופה – "כי כמוך כפרעה"; ההשתחוות מגשימה את החלומות.)

פרק שני – שמות

שאלה 5

א. (1) הסנה הבוער באש ואינו אוכל – מראה על־טבעי ("וירא מלאך ה' אליו בלבת אש"). (2) הקריאה מתוך הסנה "משה משה" – אלוהים פונה אליו בשמו. (3) "אדמת קדש" – ציווי לחלוץ נעליים, קדושת המקום. (גם: "אנכי אלהי אביך", ומשה מסתיר פניו "כי ירא מהביט".)

ב(1). מול פרעה ("מי אנכי כי אלך אל פרעה"): "כי אהיה עמך" ואות – הביטחון שאלוהים איתו נותן לו כוח. מול העם ("מה שמו מה אמר אלהם"): השם "אהיה" ו"ה' אלהי אבתיכם" + "פקד פקדתי" והבטחה "ושמעו לקלך" – מקנים לו לגיטימציה ואמינות בעיני העם והזקנים.

ב(2). עמדה מנומקת. למשל: חיובית – מעידה על ענווה ועל הבנת גודל האחריות, ומאפשרת להיערך מראש למכשולים (משה מצפה לשאלת העם "מה שמו"); אלוהים אינו גוער בו אלא עונה. בכפוף לכך שהספק אינו משתק.

ג(1). בקשה מצומצמת: לצאת דרך שלושת ימים במדבר כדי לזבוח לה'. התגובה הצפויה: פרעה יסרב – "לא יתן אתכם מלך מצרים להלך ולא ביד חזקה".

ג(2). לפי קאסוטו, הבקשה הצנועה היא מבחן: אם פרעה מסרב אפילו לה, הוכח בבירור שהוא עקשן ונחוש להשאיר את השעבוד לעד. לכן אין דרך אחרת – רק תגובה חמורה ("ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים") תביא לשחרור, והיא גם צודקת, כי פרעה דחה כל דרך מתונה.

שאלה 6

א(1). עבודת אלוהים אחרים, עשיית פסל ותמונה, והשתחוויה ועבודה להם – פגיעה בבלעדיות הקשר בין העם לאלוהיו.

א(2). גמול בין־דורי: העונש למפר ("לשנאי") – "פקד עון אבת על בנים על שלשים ועל רבעים" (עד ארבעה דורות). כדאי לקיים, כי השכר גדול לאין ערוך – "עשה חסד לאלפים" (אלפי דורות) לאוהבים ולשומרי המצוות; מידה טובה מרובה ממידת הפורענות.

ב(1). חברה יצרנית: "ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך" – העבודה היא חלק מן הציווי. שוויון לכל יושבי הארץ: המנוחה חלה על "אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך" – גם העבד, הגר ואפילו הבהמה נחים כמו האדון.

ב(2). פסוק יא מנמק: ה' ברא בשישה ימים ונח בשביעי, ולכן ברך את השבת. קאסוטו מוסיף: (1) שמירת השבת היא חיקוי דרכי האל – האדם עובד ונח כפי שה' עשה; (2) השבת היא עדות מתמדת שה' לבדו ברא את כל העולם לכל חלקיו – הצהרה מונותאיסטית נגד אלילות.

ג(1). שאר הדיברות עוסקים במעשים (רצח, ניאוף, גניבה) או בדיבור (עדות שקר); "לא תחמד" עוסק ברגש ובמחשבה – ברצון הפנימי. ערכו החינוכי: מניעת החטא בשורשו (חמדה מובילה לגניבה ולפגיעה), חינוך לשליטה עצמית, להסתפקות ולכבוד לרכוש הזולת.

ג(2). עמדה מנומקת. למשל: פוגעת – האישה מופיעה ברשימת הרכוש של הרֵעַ, בין הבית לעבד ולשור ("וכל אשר לרעך"). אפשר גם: שומרת – יש לה "לא תחמד" נפרד, והדיבר מגן עליה ועל הנישואים מפני חמדת זרים.

פרק שלישי – נושאי הבחירה

שאלה 7

א. ישראל: תחושה שאינה מציאותית ("היינו כחלמים"), צחוק ורינה, שמחה ("היינו שמחים"). העמים: מכירים שה' עשה גדולות לישראל ("הגדיל ה' לעשות עם אלה"), וישראל חוזרים על דבריהם ומאשרים.

ב(1). הנגב – ארץ יבשה וצמאה – מסמל את העם בגלות, מצב של חורבן וחוסר חיים. האפיקים – זרמי מים הממלאים פתאום את הערוצים היבשים – מסמלים את השיבה. החידוש: מהפך פתאומי ושלם ממצב של צחיחות וייאוש לחיים, פריחה ושפע.

ב(2). בשני המקורות הגלות מתוארת כיובש ומוות ("יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו" / הנגב היבש), והשיבה לארץ – כהחייאה בידי ה' ("ונתתי רוחי בכם וחייתם והנחתי אתכם על אדמתכם" / האפיקים): מהפך מייאוש לתחייה לאומית.

ג. "עיכובים, ירידות וסיבוכים" – הזריעה בדמעה, ההליכה בבכי עם הזרע: תהליך ארוך וקשה, שעובר זמן רב בין זריעה לקציר, ויש בו הלוך ושוב. "אין מקום כלל לייאוש" – הזורע עצמו מאמין בקציר; הוודאות "ברנה יקצרו", "בא יבא ברנה נשא אלמתיו" – הסוף בטוח.

שאלה 8

א. בפסוק ב העם בא בהמוניו לבית ה' "להשתחות לה'" – פולחן גלוי לאל ישראל. בפסוקים יז–יח, בערי יהודה ובחוצות ירושלים, משפחות שלמות (בנים, אבות, נשים) עובדות את "מלכת השמים" ומנסכות "לאלהים אחרים". הצביעות: מראית עין של נאמנות במקדש, ועבודה זרה בפועל בחיי היום־יום.

ב. המיתוס: המקדש, שבו שוכן ה', מבטיח הגנה – ירושלים לא תיפול, ונוכחות המקדש מצילה את העם בלי קשר למעשיו ("היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה"; "נצלנו"). הבוטות: ירמיהו קורא לזה "דברי השקר", מכנה את המקדש "מערת פרצים", מונה את חטאיהם, ומאיים שה' יחריב את הבית כמו את שילה.

ג(1). גלות ממלכת ישראל (אפרים) בידי אשור, בשנת 722 לפנה"ס בערך – כמאה שנה לפני ירמיהו. הוא מוזכר כאזהרה ותקדים: כשם שהממלכה האחות הוגלתה בגלל חטאיה, גם יהודה תוגלה; המקדש לא יגן עליה.

ג(2). עמדה מנומקת. למשל: לחזק – אפרים, שהוגלה, מתחרט וחוזר בתשובה, וה' מבטיח "ויש תקוה לאחריתך... ושבו בנים לגבולם": גם אחרי עונש יש תקווה ותשובה מתקבלת, ויהודה יכולה להשתנות ולשוב.

שאלה 9

א(1). חוק השכיר (יד–טו): המעסיק אחראי – אסור לעשוק שכיר עני, גם גר, וחובה לשלם לו את שכרו ביומו. חוק המשפט (יז): השופטים ומערכת המשפט אחראים – "לא תטה משפט גר" – חובה לשפוט את הגר בצדק כמו כל אחד.

א(2). עמדה מנומקת: (1) הגר חלש ופגיע – אין לו נחלה, משפחה ומעמד; חברה צודקת נמדדת ביחסה לחלש. (2) זיכרון השעבוד – "וזכרת כי עבד היית במצרים" – מי שהיה זר ומשועבד צריך לחוש אמפתיה ולא לחזור על העוול.

ב. מעשה: להשיב לעני את המשכון (בגד השינה) עם בוא השמש, כדי שיישן בשלמתו. השכנוע: "וברכך ולך תהיה צדקה לפני ה' אלהיך" – ברכת העני וזכות מוסרית־דתית. (אפשר גם: לא להיכנס לבית הלווה לקחת משכון, אלא לחכות בחוץ – שמירה על כבודו.)

ג(1). החוק המקראי: סיוע ישיר מכל חקלאי – משאיר בשדה את העומר השכוח, את הנותר בזית ובכרם "לגר ליתום ולאלמנה", והחלשים מלקטים בעצמם. גולדה מאיר: סיוע ממלכתי־ממוסד – ביטוח לאומי, שבו החלשים מקבלים קצבה מן המדינה כזכות אזרחית, ולא בחסד נדיבים.

ג(2). עמדה מנומקת עם התייחסות לשתיהן. למשל: הממלכתית עדיפה – מובטחת, אחידה, אינה תלויה בנדיבות ובעונה, ושומרת על כבוד המקבל כזכות; עם זאת, השיטה המקראית מחנכת כל אדם לאחריות אישית ולחמלה, ומאפשרת לעני לעבוד לפרנסתו.

שאלה 10

א. הכרה בחטא: "כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד" (ה). בקשת מחילה: "חנני אלהים כחסדך כרב רחמיך מחה פשעי" (ג). היטהרות: "הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני" (ד) / "תחטאני באזוב ואטהר" (ט).

ב. התנאי: מחילת האל – "הסתר פניך מחטאי וכל עונתי מחה" (יא); רק אם ה' ימחל, הלב יישאר נקי. הבריאה החדשה: "לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי" (יב) – הפועל "ברא" (פועל השמור לאל, כבבריאת העולם) ו"חדש" – האדם נעשה כבריה חדשה: לב (מקום המחשבה והרצון) נקי מחטא, ורוח יציבה שלא תחזור לחטוא.

ג(1). פסוק יג: פחד מניתוק – שה' ישליך אותו מלפניו ויקח את רוח קדשו; בדידות ואימה. או פסוק יד: החטא גזל את שמחתו – הוא מבקש "השיבה לי ששון ישעך", ורוח נדיבה שתתמוך בו – חולשה ועצב.

ג(2). במזמור: התיקון תלוי בפנייה לאל ובחסדו – תפילה, בקשה שה' ישיב את השמחה ויתמוך, ושינוי פנימי של לב נשבר ונדכה; התיקון מתבטא גם בהוראת דרכי ה' לחוטאים ובשבח לה'. בשיר: התיקון בידי האדם עצמו – אמונה ביכולתו ("אם קלקלת אתה יכול גם לתקן"), התחלה מחדש ועידוד – "אתה לא לבד".

שאלה 11

א. בעבר איוב חיזק ועודד אחרים: "יסרת רבים וידים רפות תחזק, כושל יקימון מליך וברכים כרעות תאמץ". בהווה, כשהצרה פוגעת בו, הוא עצמו נחלש ונבהל: "ותלא... ותבהל" – אינו מיישם בעצמו את מה שלימד.

ב. לא. בפרק ב איוב אינו נלאה ואינו נבהל: הוא סובל בשקט, דוחה את דברי אשתו – "גם את הטוב נקבל מאת האלהים ואת הרע לא נקבל" – ו"בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו". (אפשר גם: התאמה חלקית – הוא יושב באפר, וכאבו גדול מאוד; ואליפז מגיב בעצם על קללת היום בפרק ג.)

ג(1). תפיסת גמול ישירה ומלאה (שכר ועונש בעולם הזה, מידה כנגד מידה): הצדיק ("נקי", "ישרים") לא אובד; הרשע מקבל את מה שזרע ("חרשי און וזרעי עמל יקצרהו") ונכחד ברוח אפו של האל. מכאן: מי שסובל – כנראה חטא.

ג(2). עמדה מנומקת. למשל: לצער – משתמע ממנה שאיוב חטא, שהרי הוא סובל; זה מוסיף לייסוריו האשמה שאינה צודקת (הקורא יודע שאיוב תם וישר). אפשר גם: לנחם – אם איוב צדיק, "תקותך ותם דרכיך" – הוא לא יאבד, וסבלו זמני.

פרק רביעי – קטע להבנה ולניתוח (חובה)

שאלה 12

א. (1) התפללה לה' בבכי – פנתה ישירות לאל שסגר את רחמה, היחיד שיכול לפתוח אותו. (2) נדרה נדר – אם ייוולד לה בן, תקדיש אותו לה' כל ימי חייו (ומורה לא יעלה על ראשו) – התחייבות שמבטאת רצינות ונותנת לבקשה תכלית. (גם: קמה והלכה אל היכל ה'.)

ב. התנהגות: "ולחנה יתן מנה אחת אפים כי את חנה אהב וה' סגר רחמה" – מנה מכובדת/כפולה מתוך אהבה, אף שאין לה ילדים. דיבור: "הלוא אנכי טוב לך מעשרה בנים" – ערכה בעיניו אינו תלוי בילדים; הקשר הזוגי עומד בפני עצמו.

ג(1). פנינה מכעיסה את חנה בכוונה ובקביעות, שנה אחר שנה, כדי להרעים אותה על עקרותה ("וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעמה כי סגר ה' בעד רחמה"). הגר – משהרתה, זלזלה בגבירתה ("ותקל גברתה בעיניה").

ג(2). חנה מגיבה כלפי פנים וכלפי האל: בוכה, אינה אוכלת, ומתפללת לה' – ואינה פוגעת בפנינה. שרה מגיבה כלפי חוץ ובתוקפנות: מאשימה את אברם ("חמסי עליך") ומענה את הגר עד שהיא בורחת.

ד(1). עלי רואה אישה מתפללת בלחש ובבכי, ובלי לשאול חושב שהיא שיכורה, ונוזף בה בגסות: "עד מתי תשתכרין הסירי את יינך מעליך" – שיפוט מהיר ומעליב של אישה במצוקה.

ד(2). חנה עונה בעדינות ובכבוד ("לא אדני... אשה קשת רוח אנכי... ואשפך את נפשי לפני ה'") – זה "מענה רך". התוצאה: כעס עלי נעלם, והוא מברך אותה: "לכי לשלום ואלהי ישראל יתן את שלתך" – "ישיב חמה".

כל הבגרויות בתנ"ך עם פתרונות מלאים: www.guyai.co.il/bagrut/tanach